

شاخص سازی رابطه بین روستاشهرها و کلانشهر در ابعاد مختلف شهرسازی جهت سنجش رابطه کلانشهر تهران با روستاهای حوزه نفوذ^۱

غزال کرامتی، علی حسین پور*

۱- استادیار گروه معماری دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی، Email: ghazal_keramati@yahoo.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی،

Email: ali1990hosseinpour@gmail.com

چکیده

در پی تحولات سریع در جوامع شهری، دامنه گسترش کلانشهرها فراتر از اراضی پیرامونی رفته و روستاهای خودکفای پیرامون را در خود بلعیده و دچار دگرگونی‌های کثیری نموده‌است. روستای تاریخی به محله‌ای مصرفی بدل گشته که اراضی طبیعی خود را به خدمت مصارف سودجویانه درمی‌آورد. در راستای شناخت این پدیده، رابطه میان روستاشهرها و کلانشهرهای متعددی از قبیل پاریس، لندن، سائوپائولو، ملبورن و تهران مورد مطالعه دقیق قرار گرفته اند که نتیجه این بررسی، ارائه شاخص هایی در ۴ گروه اداری/سازمانی، کالبدی، فرهنگی و اقتصادی است. با مقایسه وضعیت تهران و روستاهای اطراف آن با شاخص های استخراج شده، نتیجه به صورت نمودار عنکبوتی تحلیل شده است. بر مبنای آن، شاخص های مورد نیاز کلانشهر تهران بیان گشته است.

واژه‌های کلیدی: بافت روستایی کلانشهر، روستاشهر، رابطه روستاشهر و کلانشهر، کلانشهر تهران، نمودار عنکبوتی

^۱ این مقاله بر گرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «احیای بافت های روستایی کلانشهرها بر اساس ویژگی های بستر روستایی آن ها و متناسب با نیازهای زندگی شهری (نمونه مطالعاتی: روستای تاریخی کن)» در دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی است.

مقدمه

در پی افزایش جمعیت، به دلیل تحولات سریع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در نیمه دوم قرن گذشته، دامنه گسترش کالبدی شهرهای بزرگ فراتر از اراضی پیرامونی رفته و به روستاهای خودکفایی که در طول تاریخ شکل گرفته‌اند می‌رسد. این روستاها پس از مواجه شدن با پیشروی بی‌رحمانه شهرهای بزرگ، دچار دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و حتی جمعیتی می‌شوند. به گونه‌ای که پس از مدتی، به تبع از دست دادن هویت روستاگونه خود، از جمله مشاغل تولیدی کشاورزی و دامداری، به محلات مصرفی آن شهر بدل گشته و اراضی طبیعی نسبتاً ارزان خود را به سودجویان و ساختمان‌سازها واگذار می‌کند. با قرار گرفتن این روستاها در محدوده شهر، شهرداری موظف به ارائه خدمات شهری اعم از زیرساخت‌های آب و برق و گاز و تلفن و همچنین تسهیل حرکت خودرو در بافت این‌گونه محلات است. نکته بارز در این بافت‌ها، شهری شدن نسبی و باکیفیت پایین کالبد آن‌هاست در صورتی که مردمان آن همچنان دارای فرهنگ و زندگی روستایی خود هستند. بافت و زندگی ساکنین این محلات نه توانایی پذیرش همه عرصه‌های شهری شدن را داراست و نه در برابر این هجوم مدرنیزاسیون و نیازهای جدیدی که در پی خود به وجود می‌آورد، تاب تحمل دارند. این تضاد در ارزش‌ها و محیط زندگی آن‌ها موجب نوعی سردرگمی و آشفتگی در زندگی مردم می‌شود که آن‌ها را در حالت بینابین روستا و شهر قرار می‌دهد.

کلان‌شهر تهران به سبب موقعیت سیاسی و گسترش کالبدی چشمگیری که در چهار دهه اخیر داشته، بسیاری از روستاهای اطراف خود را بلعیده و آن‌ها را تبدیل به محلات خود نموده است. این روستاها در مواجهه با این دست‌اندازی تهران بزرگ، به چند شیوه با شرایط کنار آمده‌اند. گاه با پذیرفتن شرایط این کلان‌شهر، به‌طور کامل، تبدیل به محلات شهری شدند و زندگی و بافت روستاگونه خود را از دست داده‌اند و تنها میراث آن‌ها از روستا، طبیعت زیبای آن‌هاست. (مانند ونک، اوین، درکه و...). گاه نیز علاوه بر از دست دادن هویت روستایی خود، هویت و انسجام خود را نیز به‌طور کامل از دست می‌دهند و تبدیل به قطعه زمینی برای آپارتمان‌ها و ساختمان‌های بی‌هویت و نامتناسب با بافت و زمینه خود می‌شوند. (مانند محله باغ شاطر) برخی از روستاها نیز با حفظ نسبی ساختار قدیم خود کمتر دچار تغییر شدند. ولی از آنجایی که نیازهای زندگی شهری (اعم از ورود خودرو به درون بافت، ساخت منازل آپارتمانی، تغییر شغل دامداران، باغداران و کشاورزان و سخت شدن کار و معیشت آنان و ...) لاجرم تأثیر خود را بر شیوه زندگی مردم می‌گذارد، مسئولین و ساکنین در تبدیل محیط روستایی به محله شهری هم هدف و در بیشتر مواقع هم گام می‌شوند. (مانند محله جماران، کن و ...) جماران، امامزاده قاسم، چیدرز، ده ونک، اوین، درکه، فرحزاد، باغ شاطر، کن و بسیاری دیگر از محله‌ها که در محدوده کنونی کلان‌شهر تهران قرار گرفته‌اند در گذشته‌ای نه‌چندان دور روستاهایی بوده‌اند که در عین خودکفایی مناسبات بسیاری با یکدیگر داشتند و هیچ‌گاه به حریم دیگری تجاوز نمی‌کردند. اما اکنون کلان‌شهر تهران با غرور ناشی از مناسبات سیاسی خود دست به تجاوزات غیرقابل جبرانی زده است که نه تنها طبیعت بی‌بدیل پیرامون خود را هدف قرار داده است بلکه روستاها و شهرهای اطراف را نیز از آن خود کرده است. برخی از این محدوده‌های روستایی در طرح ساختاری راهبردی ۱۳۸۶ تهران شناسایی شدند که جماران، طرشت و کن محله‌های روستابنیان در حوزه نفوذ تهران هستند و روستای پس قلعه نیز روستایی با قدمت بسیار زیاد در حریم پایتخت واقع شده است. در این پژوهش سعی در شناسایی روستاشهرترین محدوده کلانشهر تهران، به مدد سنجش چهار محدوده یاد شده بوسیله معیارهای حاصل از پژوهش‌های روستاشهری شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در پژوهش بر پایه استدلال قیاسی است. این روش با مروری بر متون نظری و تجربی مرتبط، برای دستیابی به معیارهای روستاشهر آغاز و سپس معیارهای به دست آمده در چهار پهنه بافت ارزشمند روستایی (تعیین شده در طرح ساختاری-راهبردی ۱۳۸۶) برای تعیین روستاشهرترین محدوده تهران به آزمون گذارده شد. در این بین از روش AHP، برای

اولویت بندی معیارها و زیرمعیارها و سپس انتخاب روستاشهرترین بافت تهران بر اساس معیارهای مذکور استفاده شده است. در فرایند ارزیابی، ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها از مروری بر متون نظری و تجربی مرتبط و بر اساس اهمیت آنها در مطالعات و در پاسخگویی به نیازها بوده و همچنین از مطالعات میدانی مستند چهار گزینه مورد بررسی، نسبت به معیارها امتیاز گرفته اند.

چارچوب نظری پژوهش

روستاشهر

بهترین معنای روستاشهر، طرح پیشنهادی گروهی به همین نام در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی است که به نقل از دکتر بحرینی به صورت زیر تعریف می گردد:

"دهکده شهری مدلی است از توسعه نوسنتی که در دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ در نتیجه آگاهی های زیست محیطی و پایداری به عنوان یکی از ابزارهای برنامه ریزی و طراحی شهری در انگلستان و امریکا معرفی شد تا از طریق آن پایداری در مناطق شهری را تحقق ببخشد." [۱]

رابطه روستاشهر و کلان شهر

کلان شهر لندن

کلان شهر لندن، به عنوان بزرگترین منطقه انگلستان، در مرکز منطقه جنوب شرقی بریتانیای کبیر واقع شده است که یک سوم جمعیت بریتانیا را در خود جای می دهد. (مرادی مسیحی ۱۳۸۴، ۱۷۶) با وجود اینکه لندن تا پایان عصر تئودور (۱۶۰۳م) همچنان فشرده و دارای مرزهای تعریف شده ای بود، ولی اکنون مرزهای آن بسیار گسترده، ساختار درونی آن بسیار پیچیده و چالش برانگیز است. [2]

این کلان شهر، دارای تعداد زیادی ناحیه ی هسته ای است که هیچگونه سلسله مراتب مشخصی میان آن ها وجود ندارد. این درحالیست که این کلان شهر، ائتلافی یا چندبخشی است. به عبارت دیگر با بزرگتر شدن لندن، روستاها و سکونتگاه های اضافه شده به پهنه کلان شهری، با یکدیگر تشکیل نواحی بزرگتری داده و این گونه بستری برای اداره بهتر شهر و خدمات رسانی به نواحی مختلف آن مهیا گشته است. به این معنی که دارای چندین شهر، شهردار، اسقف، کلیسا، نمایندگی های تجاری، نیروهای پلیس و مواردی چند از این دست است. علیرغم چند قومیتی بودن سکنه کلان شهر لندن، پیوندهای همسایگی مستحکمی میان آنها وجود دارد. در صورتی که همین ویژگی فرهنگی غنی است که لندن را دارای تنوع بزرگی از جهان های کوچک کرده است. به عبارت دیگر بومی های روستایی و مهاجران جویای کار در لندن، با پیوندهای قومی و فرهنگی عمیق به هم پیوند خورده اند. جامعه شناسان یکی از ویژگی های عمده کلان شهرهای کنونی را کاهش نگران کننده پیوندهای اجتماعی و اخلاقی شهروندان می دانند. در واقع در کنار معیارهای متعدد تعیین کننده جغرافیایی، اقتصادی، اداری، فنی و...، کلان شهر، کانون اجتماعی متزلزلی است که به تناسب افزایش جمعیت و به تبع آن، بالارفتن حجم انتظارات ساکنین، پیوسته در معرض کاهش و یا حتی گسست در پیوندهای اجتماعی و اخلاقی قرار دارد. کاهش روزافزون همبستگی های شهری و شهروندی ممکن است در نهایت به شکل گیری جرائم شهری و اختلال در نظام روابط جمعی ختم گردد. کلان شهر حاوی محلات گوناگونی از بومیان و مهاجرین تازه وارد است. در پهنه هایی که پیوندهای قومی در آن ها بیشتر یافت می شود، آمار جرم و جنایت پایین تر است. محیط روستاشهرها هم که علاوه بر دارا بودن پیوندهای قومی، دارای تاریخ مشترک نیز است، از اجتماعات قوی تر و در نتیجه امنیت بالاتری برخوردار است. روستاهایی که در زمان های قبل دارای تناسب و همسانی فرهنگی بودند، پس از قرار گرفتن در حوزه نفوذ

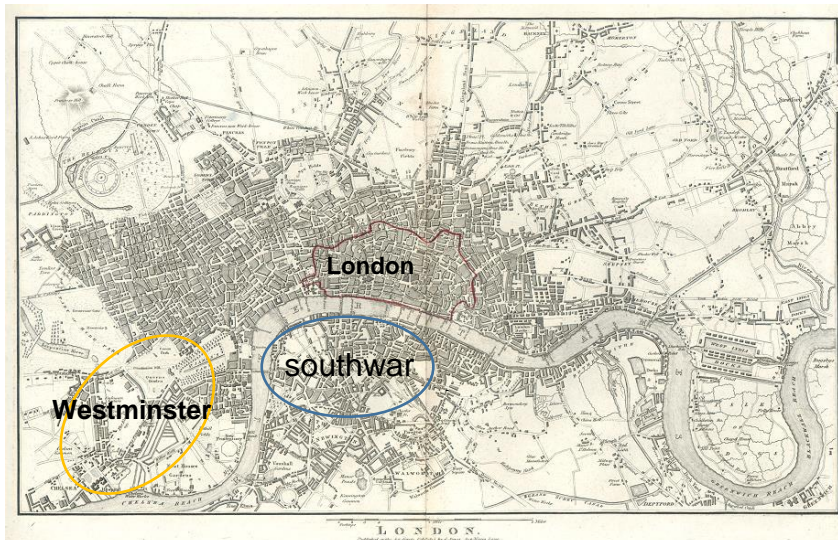
کلان‌شهرها بستر مهبایی برای پذیرش مهاجران گشتند. اگر این پیوندهای قومی قوی‌تر از جریان مهاجرپذیری عمل نمایند، روستاشهرها بستری برای پرورش فرهنگی مهاجران خواهند شد. در غیر اینصورت، به دلیل پایین بودن قیمت آن‌ها نسبت به دیگر اراضی شهری، مأمنی برای طبقات پایین اجتماعی و مکانی برای جرم و جنایت خواهد شد. [۳]

هسته های اولیه لندن

به لحاظ تاریخی، سه مکان متمایز، هسته های اولیه این کلان‌شهر را شکل داده اند. "شهر" لندن در زمان رومیان بر سواحل شمالی رود تایمز ساخته شد. در جنوب این رود و مقابل لندن، حومه شهری Southwark واقع شده و به فاصله یک مایل از آن، در گردش رودخانه به سمت جنوب، شهر وست‌مینستر Westminster قرار گرفته است. جذابیت این شهر و وجود امکانات فراوان زندگی و کسب و کار، این شهر را تبدیل به مقصدی جذاب برای مهاجران نموده بود. به گونه ای که ساموئل جانسون، شاعر، نویسنده، منتقد و فرهنگ‌نویس برجسته انگلیسی قرن هجدهم میلادی، در توصیف لندن عصر خویش اینگونه سخن گفته است: «هیچ کسی یافت نمی‌شود که راضی به ترک لندن شود. نه! کسی که از لندن خسته شود به مثابه این است که از زندگی خسته شده است. چرا که هر آنچه برای یک زندگی کامل نیاز است در لندن یافت می‌گردد.» [4]

به این صورت مهاجرین روز به روز بیشتر به این شهر روی می‌آوردند. تا جایی که علیرغم آتش سوزی مهیب سال ۱۶۶۶ و قتل عام در پی جنگ جهانی دوم، طی سال‌های ۱۸۳۱ تا ۱۹۲۵ لندن بزرگ‌ترین شهر جهان بوده و اکنون نیز بزرگ‌ترین کلان‌شهر به حساب می‌آید. با هجوم مهاجران به سمت لندن، هرکدام از آن‌ها در حومه یکی از سه هسته اصلی یاد شده ساکن می‌گردیدند. توسعه لندن به قدری فراگیر شد که از لحاظ اقتصادی شعاع بزرگی را در اطراف خویش به خود وابسته نمود و رشد این شهر به حدی رسید که روستاهای اطراف را علاوه بر وابستگی، بلعید و در خود حل نمود. این درحالی است که به دلیل پراکنده و تصادفی بودن رشد هسته های تاریخی لندن، حومه های اطراف آنان نیز هرکدام دارای ویژگی های خاص خود شدند. تفاوت ساختمان‌ها در نوع آن‌ها و متعلق بودنشان به یک دوره زمانی خاص، شخصیت نواحی مسکونی را به خوبی تعریف کرده و حومه‌ها را از یکنواختی می‌رهاند. یکی از مهمترین جنبه های تمایز روستاشهرهای لندن با یکدیگر، خصوصیات کالبدی آن‌هاست. شهرها و روستاهای جذب شده به لندن اغلب خصوصیات ویژه خود را حفظ نموده است، به طوری که هر روستاشهرها از لحاظ بصری دارای شخصیتی خاص و یگانه هستند. [۵]

تصویر ۱. سه هسته اصلی سکونتی لندن (مأخذ: stock-images.antiqueprints.com)

جدول ۱. نقش های متفاوت هسته های اصلی کلان شهر لندن (منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴)

عناصر شاخص	نقش در کلان شهر لندن	نام هسته های اولیه
مرکزی برای داد و ستد، تجارت و بانکداری	تجارت و بازرگانی	شهر لندن
صومعه ها، بیمارستان ها، مسافرخانه ها، نمایشگاه ها، فضاهای سرگرمی و سالن های تئاتر بزرگ	خدماتی-تفریحی	Southwark
کاخ امپراطوری و دستگاه مرکزی بریتانیای کبیر(مقننه، مجریه و قضایی)، سکونت و خرید	سکونت و حکمروایی	Westminster

همانگونه که در جدول مشاهده می شود، هر کدام از این مراکز دارای هویت، و گونه های فعالیتی خاصی هستند که علاوه بر خود، روستاها و حومه های اطراف خود را نیز تحت الشعاع قرار می دهند. (جدول ۱)

لندن در قرن ۱۸ رشد قابل توجهی کرد و در قرن ۱۹ به بزرگ ترین شهر دنیا تبدیل گشت. یکی از علل گسترش سریع شهر، احداث خطوط راه آهن در این شهر بود که حومه شهر را به مرکز وصل نموده و دسترسی به مرکز شهر را برای حاشیه نشینان آسان کرد. اگرچه اکثر اراضی اطراف لندن تحت حمایت طبقه اشراف، کلیسا و دیگر نهادهای با بنیاد فئودالی بود، ولی توسعه کالبدی شهر بدون فشار نیروهای خارجی، و به دلیل ساخت و ساز غیررسمی مردم در این اراضی حومه ای صورت پذیرفت. گسترش بی قید و شرط ساختمان های شهری به سمت اراضی اطراف شهر، روستاها و شهرهای کوچک را بدون برنامه قبلی به شهر پیوند می زد. در سالهای بین جنگ، رشد و توسعه حمل و نقل باعث گسترش شهر ورای محدوده خود شد. پاسخ حکومت لندن، تعیین و تعریف کمربند سبز به عرض ۳۰ کیلومتر پیرامون شهر بود که با کمی جرح و تعدیل در اندازه، در جهات مختلف به تصویب رسید. با تصویب قانون برنامه ریزی شهری و روستایی ۱۹۴۷ تمامی شهرهای بزرگ ملزم به تعیین کمربند سبز پیرامون خود شدند. نتیجه این سیاست، میزان بسیار اندک تغییرات کاربری زمین روستایی به شهری در انگلستان است. سیاست کمربند سبز، به همراه پیشنهاد ۱۰ شهر جدید توسط پاتریک آبرکرامبی^۲ به منظور جلوگیری از رشد فیزیکی نواحی شهری بزرگ و نیز جلوگیری از ادغام شهرک ها و روستاهای همجوار و همچنین حفاظت از ویژگیهای منحصر به فرد شهر تدوین شد. [۵][۶] (پیشگیری از به وجود آمدن روستا شهر نوع ۲)^۳.

پاریس

شاخص های حاصل از مطالعات این کلانشهر را نیز می توان در چهار بخش سازمانی-اداری، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-زیست محیطی و اقتصادی به شرح زیر دسته بندی نمود: بخش سازمانی- اداری شامل تشکیل نواحی کوچک متشکل از تعدادی روستا شهر، به منظور اداره بهتر کلان شهر و خدمات رسانی به نواحی مختلف آن است. در بخش اجتماعی- فرهنگی به شاخص هایی

Patrick Abercrombie^۲

^۲ لازم به ذکر است که اگرچه سیاست کمربند سبز مانع رشد بدون برنامه شهر می گردد، ولی انتقادهایی نیز به آن وارد است. از جمله این که می تواند باعث وجود آمدن پدیده ای به نام نیمبی (NIMBY: Not in My Black Yard) شده است. (کسانی که مخالف ساخت و ساز هستند در جایی که زندگی می کنند: به نقل از دایره المعارف شهری. م) در این مورد، ساکنینی که امتیاز توسعه حومه شهری در نواحی حلقه سبز را به دست آورده اند، به دنبال این پدیده در پی محدود کردن پذیرش تازه واردها هستند و با مقاومت کردن در برابر توسعه آتی حاشیه نشینی، از جمله زیرساخت های جدید می کوشند مانع کسب مزایای پیشین خود توسط تازه واردها شوند. این سیاست نگهداری حدود مرزهای شهر از طریق سیاستهای دولتی، تاثیر منفی بر بازارهای این ناحیه داشته و نتیجه آن حفظ تاثیرات مالی در خانه سازی برای ساکنین خارجی بوده است.

همچون افزایش مشارکت مردم ساکن در مناطق حومه ای به منظور کنترل رفتار جمعی (جلوگیری از شورش مردم حومه) و روستاشهرها به عنوان سکونتگاه مهاجرین جویای کار در کلان‌شهر بر می‌خوریم. بخش کالبدی-زیست محیطی نیز شامل ارتباطات و حمل و نقل مناسب میان پاریس و حومه و روستاشهرها و احداث شهرهای جدید به تناسب نیاز به سکونت مهاجران در کلان‌شهر پاریس (به منظور جلوگیری از توسعه بی‌رویه و تجاوز به حریم روستاها) است. یکی از شاخص‌های بخش اقتصادی نیز وابستگی شدید اقتصادی حومه‌ها و روستاشهرها به کلان‌شهر به حساب می‌آید.

سائوپائولو

سائوپائولو کلان‌شهری عظیم و پرجمعیت‌ترین شهر برزیل و قاره امریکاست که در جنوب کشور برزیل واقع شده است. چنانکه ناحیه ای در حدود ۷۹۰۰ کیلومتر مربع را پوشش می‌دهد و جمعیت آن چیزی فراتر از ۱۱۰۰۰۰۰۰ نفر است. [7] شاخص‌های حاصل از مطالعات را می‌توان در سه بخش اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-زیست محیطی و اقتصادی به شرح زیر دسته بندی نمود: بخش اجتماعی-فرهنگی شامل تفکیک اقشار اقتصادی و اجتماعی از یکدیگر (نظام کاستی)، روستاشهرها به عنوان سکونتگاه مهاجرین جویای کار در کلان‌شهر و همچنین اختلاط اجتماعی و فرهنگی در روستاشهرها است. در بخش کالبدی-زیست محیطی به تفاوت بافت و نوع ساختمان‌های روستاشهرها با کلان‌شهر برمی‌خوریم. بخش اقتصادی نیز شامل نقش‌پذیری روستاشهرها در اقتصاد کلان‌شهرها و روستاشهرهای مستقل از نظر اقتصادی و خدماتی است.

ملبورن

ملبورن پس از سیدنی، دومین شهر بزرگ استرالیا، و پایتخت ایالت ویکتوریا است. جمعیت این شهر طبق آمار ۱۹۹۱، ۳/۱ میلیون نفر برآورد شده بود. این شهر از لحاظ نژادی بسیار متنوع است زیرا که ۲۸٪ از کل جمعیت آن در خارج از کشور به دنیا آمده‌اند. ملبورن پایه اصلی صنایع استرالیا به حساب می‌آید و همچنین مرکز مالی استرالیا است. بسیاری از بزرگ‌ترین شرکت‌ها و مراکز مالی از جمله مرکز اوراق بهادار استرالیا در ناحیه فعالیت‌های مرکزی شهر واقع شده‌اند. تنوع فعالیت‌های اقتصادی ملبورن، پایه قوی صنعتی و فنی و فرصت‌های گسترده آموزش آن، اساس مستحکمی برای توسعه آنی شهر فراهم می‌سازد. [۵]

تحلیل و ارزیابی رابطه کلانشهر با روستاشهرها و مقایسه آن با کلانشهر تهران

با توجه به مطالب بیان شده، در پی پیشروی کلانشهرها و بلعیدن روستاهای اطراف خود، آن‌ها را تا اندازه زیادی از جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و... شبیه به محلات خود می‌کنند. در این بین هرچه روستا بتواند هویت خویش را حفظ و در جهت برآوردن نیازهای شهری گام بردارد، واجد کیفیت بالاتر به عنوان محدوده روستاشهری در پهنه کلانشهر است. با توجه به تجارب بررسی شده، در بخش اداری-سازمانی، تشکیل نواحی کوچک متشکل از تعدادی روستاشهر به منظور اداره بهتر پهنه کلانشهر و خدمات رسانی به نواحی مختلف آن و همچنین تهیه برنامه‌های ساختاری محلی توسط شوراهای روستایی درون حوزه کلان‌شهر پیشنهاد می‌گردد. این درحالیست که تهران به علت فقدان طرح و ساختار اجرایی یکپارچه برای مدیریت روستاهای درون حوزه نفوذ خود با مشکلات عدیده‌ای روبروست. در بخش فرهنگی اجتماعی، اعطای تسهیلات فرهنگی به روستاشهرها از طریق پرورش فرهنگ خاص هر روستا توسط ساکنین آن به عنوان هدفی ارزشمند حاصل از بررسی تجارب خارجی محسوب می‌گردد. در حالیکه روستاشهرهای تهران به عنوان سکونتگاه مهاجرین جویای کار در کلان‌شهر محسوب می‌گردد که تبعات مربوط به خود را دارد. در زمینه کالبدی و زیست محیطی، زیبایی و تنوع بافت روستاشهرها در مقایسه با بافت نامتوازن کلان‌شهر در بسیاری از تجارب مشاهده گردید که متأسفانه برخورد آمرانه با بافت ارزشمند روستاهای تهران، جهت تسهیل حرکت خودروی شخصی را شاهد هستیم. و در نهایت در بخش اقتصادی، نقش‌پذیری روستاشهرها در اقتصاد کلان‌شهر، نکته‌ای اساسی در استقلال اقتصادی روستاشهر محسوب می‌گردد؛ در حالیکه روستاشهرهای تهران اکثراً وابسته به این کلانشهر بوده و از این رو با مشکلات

بسیار زیادی روبروست. با توجه به تعدد شاخص‌های کالبدی و زیست‌محیطی، به نظر می‌رسد بیشترین ارتباط بین روستاشهرها و کلان‌شهر نیز کالبدی باشد. البته باید به نقش پررنگ اقتصادی نیز توجه خاص گردد. چرا که تقریباً در همه کلان‌شهرها (به جز ساثوپائولو) به شکلی یکسان و به صورت وابستگی اقتصادی روستاشهرها به کلان‌شهرنمایان گشته است. به طور کلی می‌توان شاخص‌های مثبت حاصل از رابطه کلان‌شهر و روستاشهر را در جدول ۲ خلاصه نمود:

جدول ۲. شاخص‌های مثبت حاصل از رابطه کلان‌شهر و روستاشهر (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴)

اقتصادی	کالبدی/زیست محیطی	اجتماعی/ فرهنگی	سازمانی/اداری
نقش‌پذیری روستاشهرها در اقتصاد کلان‌شهرها	زیبایی و تنوع بافت روستاشهرها در مقایسه با بافت نامتوازن کلان‌شهر	پیوند عمیق اجتماعی، فرهنگی و قومیتی میان ساکنین روستاشهرها، سبب رهایی کلان‌شهر از اغتشاش اجتماعی و چندفرهنگی	تشکیل نواحی کوچک متشکل از تعدادی روستاشهر، به‌منظور اداره بهتر کلان‌شهر و خدمات‌رسانی به نواحی مختلف آن
	سیاست کمربند سبز به منظور جلوگیری از رشد کلان‌شهر و قرار گرفتن روستاها در حوزه نفوذ کلان‌شهر	ارتباطات و حمل و نقل مناسب میان کلان‌شهر و روستاشهرها	اعطای تسهیلات فرهنگی به روستاشهرها از طریق پرورش فرهنگ خاص هر روستا توسط ساکنین آن
روستاشهرها ی مستقل از نظر اقتصادی و خدماتی	تأمین ارتباطات و تسهیلات لازم برای روستاشهرها جهت ارتباط با کلان‌شهر (تسهیلات حمل‌ونقل عمومی به منظور سفرهای روزانه کاری)	افزایش مشارکت مردم ساکن در مناطق حومه‌ای به منظور کنترل رفتار جمعی (جلوگیری از شورش مردم حومه)	تهیه برنامه‌های ساختاری محلی توسط شوراهای روستایی درون حوزه کلان‌شهر
	حفظ مزارع تا حد امکان و ساخت منازل، در ارتباط با مزارع و باغات	اختلاط اجتماعی و فرهنگی مثبت در روستاشهرها	
	حفاظت از اراضی ارزشمند حریم		

تهران

در طرح جامع اول (۱۳۴۷) نگاه به روستا به عنوان مناطق تفرجگاهی و سبز بوده و در طرح جامع دوم (۱۳۷۱)، به ضرورت حفظ باغات و اراضی کشاورزی جنوب تهران اشاره شده است. همچنین رشد کالبدی کلان‌شهر را نیز محدود در نظر گرفته‌است. در طرح راهبردی-ساختاری (۱۳۸۶) با به رسمیت شناختن این محیط‌های روستایی و تعریف پروژه‌های ساماندهی آنها گام بزرگی در برخورد صحیح با روستاشهرها برداشته است. خلاصه ویژگی‌های رابطه روستاشهرها و کلان‌شهر تهران در جدول ۱ ارئه شده است.

جدول ۲. دسته‌بندی شاخص‌های رابطه کلان‌شهر تهران و روستاشهرها (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴)

اقتصادی	کالبدی/زیست محیطی	اجتماعی/فرهنگی	سازمانی/اداری	
وابستگی اقتصادی روستاشهرها به تهران	خوابگاهی بودن سکونتگاه‌های مرتبط با کلان‌شهر (روستاها، روستاشهرها و شهرک‌ها)	روستاشهرها به عنوان سکونتگاه مهاجرین جویای کار در کلان‌شهر	نبود طرح و ساختار اجرایی یکپارچه برای مدیریت روستاهای درون حوزه نفوذ تهران	تهران
	تبدیل شدن اراضی ارزشمند کشاورزی و باغات به کاربری مسکونی			
	برخورد آمرانه با بافت ارزشمند روستایی، جهت تسهیل حرکت خودروی شخصی			
	حفاظت از اراضی ارزشمند حریم تهران			

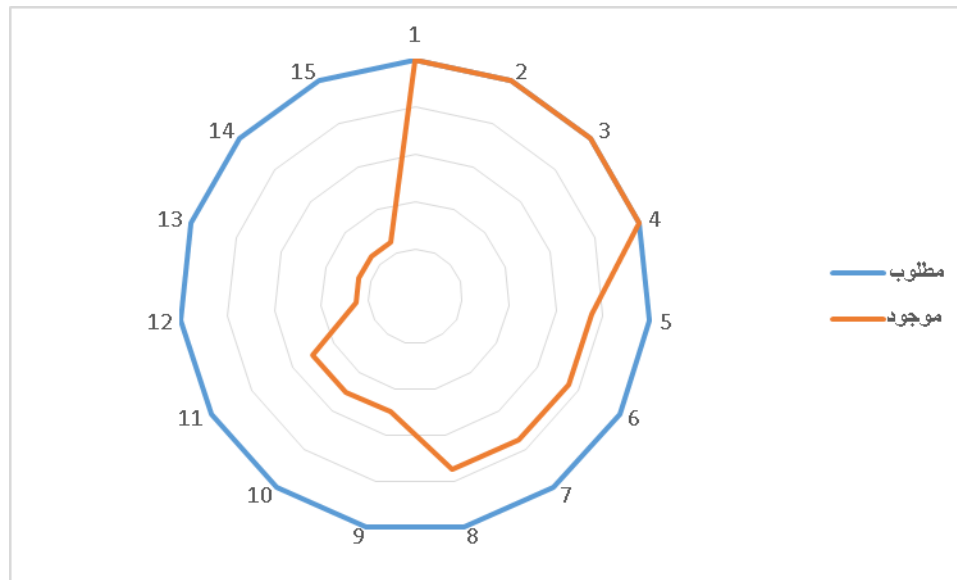
جدول ۳. امتیاز کلانشهر تهران در رابطه با روستاشهرها نسبت به شاخص‌های حاصل از رابطه کلانشهر و روستاشهر

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴)

	مطلوب	موجود
1	10	10
2	10	10
3	10	10
4	10	10
5	10	7.5
6	10	7.5
7	10	7.5
8	10	7.5
9	10	5
10	10	5
11	10	5
12	10	2.5
13	10	2.5
14	10	2.5
15	10	2.5

نمودار ۱. امتیاز کلانشهر تهران در رابطه با روستاشهرها نسبت به شاخص های حاصل از رابطه کلانشهر و روستاشهر (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴)

همانطور که در جدول ۱ شاخص های مناسب در رابطه با ارتباط کلانشهر و روستاشهرها استخراج گشته است، این شاخص ها را در بوته آزمایش رابطه تهران با روستاشهرهایش ریخته و با توجه به جدول ۳ و نمودار ۱ شاخص هایی که در رابطه تهران با روستاشهرهایش دچار نقص هستند مشخص گشته است. تنها ۴ شاخص ابتدایی جدول ۳ در تهران مطلوب بوده و برای دیگر شاخص ها باید برنامه های مدون و قابل اطمینانی تهیه گردد.

مراجع

- [۱] بحرینی، ح، کنفرانس دهکده شهری. موسسه آموزش عالی دانش پژوهان، ۱۳۹۳.
- [2] Durston, Ch. 1993. London: Routledge .
- [۳] موسوی، ی. پدیده کاهش همبستگی اجتماعی در کلانشهرها. مدرس ۱۱۳-۱۳۳
- [4] Sheppard, F. and Wollaston, H. 1998 . London: A History. Oxford University Press .
- [۵] مرادی مسیحی، و. برنامه ریزی استراتژیک و کاربرد آن در شهرسازی ایران: نمونه موردی کلانشهر تهران. شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۴.
- [۶] بصیرت، م و ادهم، ز. ۱۳۹۱. تجربه توسعه کمربندسبز کلانشهر لندن. شهرنگار ۱۰۳-۱۱۹.
- [7] IBGE. 2014 population estimates for the Brazilian municipalities on 07.01.2014, Institute of Geography and Statistics, 2014.